

2 PRIEDAS. Gyventojų skaičiaus ir darbo jėgos ilgojo laikotarpio prognozės

Gyventojų skaičiaus ir darbo jėgos kaita ilguoju laikotarpiu lemia ekonomikos augimo galimybes bei valstybės finansų ir pensijų sistemos tvarumą. EK prognozuoja šių rodiklių kaitą, tačiau pateikia tik vieną raidos scenarijų. Dėl didelės emigracijos ir dalyvavimo darbo rinkoje aktyvumo kaitos pastaraisiais metais pravartu sudaryti keletą papildomų gyventojų skaičiaus ir darbo jėgos raidos scenarijų.

1. Prognozei sudaryti taikomos prielaidos

Gyventojų skaičiui prognozuoti naudojamos gimstamumo, mirtingumo ir grynosios migracijos prielaidos. Darbo jėgos prognozei sudaryti reikalinga tų gyventojų dalyvavimo darbo rinkoje aktyvumo prielaida. Šiame skyriuje aptariamos EK taikomos ir šiame priede daromos prielaidos.

Gimstamumas ypač sparčiai mažėjo Lietuvai atgavus nepriklausomybę (žr. A pav.). Nuo 1992 iki 2002 m. vienai moteriai tenkantis naujagimių skaičius sumažėjo nuo 1,97 iki 1,23. Vis dėlto vėliau jis ėmė augti ir 2015 m. sudarė 1,70. Labai panašios tendencijos vyravo ir kitose naujosiose ES šalyse. EK numato, kad Lietuvoje gimstamumas pamažu didės ir 2080 m. sudarys 1,85. Visu prognozuojamuoju laikotarpiu (2016–2080 m.) gimstamumas Lietuvoje bus didesnis nei naujosiose ES šalyse ar ES senbuovėse, tačiau skirtumas ilgainiui mažės.

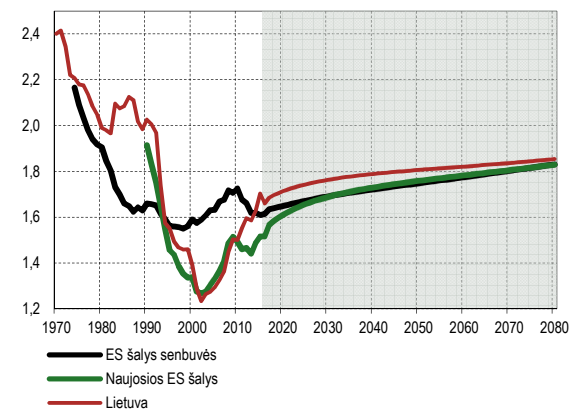
Lietuvos gyventojų mirtingumas labai ilgą laiką (nuo 1970 iki 2007 m.) buvo gana pastovus ir sudarė apie 1,7 proc. (žr. B pav.). Ši tendencija skyrėsi nuo mirtingumo tendencijų ES šalyse senbuovėse, nes daugumoje jų mirtingumas nuolat mažėjo. Šiek tiek ji skyrėsi ir nuo tendencijų daugumoje naujųjų ES šalių. Pastarosiose mirtingumas buvo gana pastovus iki paskutinio praėjusio amžiaus dešimtmečio vidurio, o vėliau ėmė mažėti. Lietuvoje jis taip pat galiausiai ėmė mažėti, tačiau gerokai vėliau – tik 2008 m. EK numato, kad mirtingumas Lietuvoje mažės gana panašiu tempu kaip ir pastaruosius aštuonerius metus. Prognozuojamojo laikotarpio pabaigoje, 2080 m., jis turėtų būti beveik keturis kartus mažesnis nei 2016 m. Gerokai turėtų sumažėti ir skirtumas tarp mirtingumo Lietuvoje bei kitose ES šalyse.

Gyventojų skaičiaus prognozei ypač svarbi yra grynosios emigracijos prielaida. Imigrantų ir emigrantų skaičius gali smarkiai kisti, nes jį veikia cikliniai ekonomikos svyravimai, šalių vykdoma imigracijos politika ir pan. Dėl šios priežasties pravartu sudaryti papildomą šių rodiklių prielaidą. Emigracijos atskaitos tašku nereikėtų laikyti emigracijos, buvusios 2015–2017 m., nes tuomet jos didėjimą paskatino ne ekonominės priežastys. 2015 m. prie emigracijos didėjimo prisidėjo sugriežtintas leidimų užsieniečiams laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje suteikimas. 2016 m. ir 2017 m. pradžioje emigraciją nemenka dalimi galėjo padidinti aktyvesnis gyventojų raginimas pasitikrinti, ar jie nėra skolingi už privalomąjį sveikatos draudimą. Šių veiksnių poveikis emigracijai turėtų išnykti, todėl daroma prielaida, kad nuo 2017 m. balandžio mėn. emigrantų mažės ir gruodžio mėn. jų bus tiek, kiek vidutiniškai buvo nuo 2012 m. sausio mėn. iki 2017 m. balandžio mėn. Nepaisant šio mažėjimo, jau įvykusi ypač didelė emigracija 2017 m. pradžioje lemia, kad šiais metais emigrantų bus daugiausia nuo 2010 m.

Tolesniu laikotarpiu emigraciją mažins nykstantis skirtumas tarp pragyvenimo lygio Lietuvoje ir Vakarų Europos šalyse. Daroma prielaida, kad 2018 m. kiekvienoje vienus metus apimančioje amžiaus grupėje emigracijos lygis atitiks 2011–2015 m. vidurkį, o vėlesniais metais jis kasmet sumažės 2,1 proc., t. y. per pusę lėčiau nei 2013–2014 m. (šiuo laikotarpiu emigracijos veikiausiai

A pav. Gimstamumo lygis

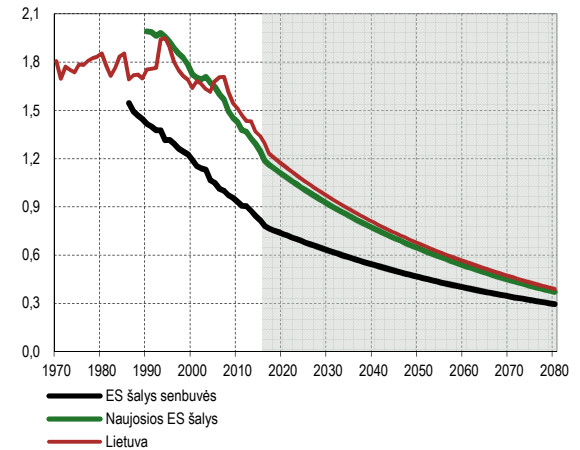
Vienai moteriai tenkantis naujagimių skaičius



Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: tamsesniame fone pateikiama rodiklių kaitos prielaida.

B pav. Mirtingumo lygis

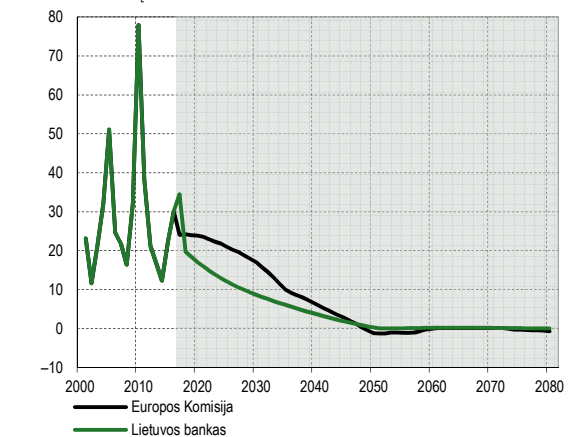
Procentai



Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: tamsesniame fone pateikiama rodiklių kaitos prielaida.

C pav. Grynoji emigracija

Tūkst. asmenų



Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: tamsesniame fone pateikiama rodiklių kaitos prielaida.

neveikė specifiniai veiksniai). Daroma prielaida, kad kiekvienoje vienus metus apimančioje amžiaus grupėje imigracijos lygis visu prognozuojamuoju laikotarpiu nesikeis ir atitiks 2011–2015 m. vidurkį. Imigracijai ir emigracijai susilyginus, pastaroji nebemažės.

Dėl tokios emigracijos ir imigracijos raidos per 2018–2031 m. grynoji emigracija sumažės 58,7 proc arba nuo 19,7 iki 8,1 tūkst. (žr. C pav.). EK taikoma prielaida yra mažiau palanki: per minėtą laikotarpį grynoji emigracija sumažėja tik trečdaliu, o per artimiausius penkerius metus ji visai nemažėja. Pastebimai didesnis yra ir EK numatomos grynosios emigracijos sukauptasis rodiklis, pavyzdžiui, pagal EK taikomą prielaidą, iki 2031 m. dėl migracijos gyventojų sumažės 99,7 tūkst. daugiau nei pagal šiame priede sudarytą prielaidą.

Darbo jėgos prognozei sudaryti yra reikalingos prielaidos, kokia gyventojų dalis dalyvaus darbo rinkoje, t. y. dirbs arba aktyviai ieškos darbo. Šios prielaidos sudaromos kiekvienai gyventojų amžiaus grupei, apimančiai penkerius metus. Jos numato, kad gyventojų aktyvumas keisis tik ateinančius 15 metų, o vėliau bus pastovus. Prielaidos grindžiamos dviem kriterijais: praeities aktyvumo lygio kaitos tendencijomis Lietuvoje ir kitų ES šalių gyventojų aktyvumo lygiu. Sudaromos trys prielaidos:

- *Pirma prielaida* – jaunų (15–24 m. amžiaus) ir vyresnių (55–79 m. amžiaus) gyventojų aktyvumo lygis didės per pusę lėčiau nei 2011–2016 m. Vidutinio amžiaus (25–54 m.) gyventojų aktyvumas per pastaruosius penkerius metus iš esmės nedidėjo, todėl numatoma, kad jis ir toliau nedidės ir atitiks 2011–2016 m. vidurkį.
- *Antra prielaida* – aktyvumo lygio kiekvienoje amžiaus grupėje skirtumas tarp Lietuvos ir trijų didžiausio aktyvumo ES šalių sumažėja per pusę.
- *Trečia prielaida* – kiekvienai amžiaus grupei taikomas didesnis aktyvumo lygio pokytis, numatytas pirmą ir antrą prielaidomis.

Aktyvumo lygio prielaida, sudaryta pagal aktyvumo kaitos tendencijas praeityje, numato, kad labiausiai padidės vyresnių gyventojų aktyvumas (žr. A lentelę). Pavyzdžiui, 60–64 m. amžiaus gyventojų aktyvumas padidės 23,5 proc. punkto ir 2031 m. sudarys net 77,9 proc. Remiantis pagal aktyvumo lygį kitose ES šalyse sudaryta prielaida, nustatoma, kad daugiausia išsaugaus jauniausių gyventojų aktyvumas, pavyzdžiui, net 28,9 proc. 15–19 m. amžiaus gyventojų dalyvaus darbo rinkoje.

2. Gyventojų skaičiaus ir darbo jėgos prognozės

Ekonomikos augimo galimybės ilguoju laikotarpiu svarbi darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus ir darbo jėgos kaita. Valstybės finansų ir pensijų sistemos tvarumui poveikį turi vyresnio ir darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus santykio arba pensijų gavėjų ir darbo jėgos santykio kaita.

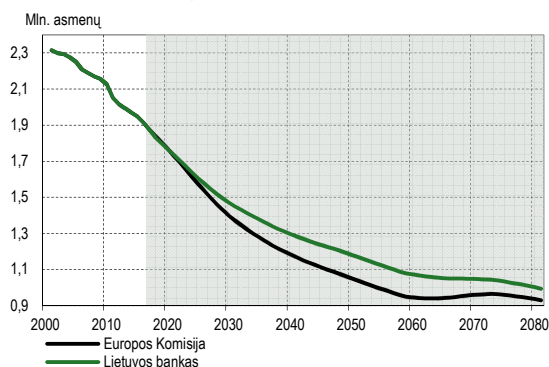
Darbingo amžiaus gyventojų iki 2060 m. gana sparčiai mažės, o vėliau jų skaičius iš esmės nebesikeis (žr. D pav.). EK numato, kad iki 2060 m. jų sumažės nuo 1,88 mln. iki 0,95 mln., arba 50 proc. Taikant šio Lietuvos ekonomikos apžvalgos priedo prielaidas, nustatoma, kad darbingo amžiaus gyventojų sumažės iki 1,07 mln., arba 43 proc. Sparčiausiai jų mažės ateinančius dešimt metų: pagal EK, kasmet po maždaug 2,2 proc., pagal šio priedo prielaidas – 1,9 proc. Per vėlesnius du dešimtmečius metinis mažėjimo tempas sulėtės iki 1,1 proc. (EK prognozė) arba iki 0,81 proc. (šio priedo prognozė).

A lentelė. Gyventojų aktyvumo lygio prielaidos

Amžiaus grupė	Aktyvumo lygis 2016 m. (proc.)	Aktyvumo lygio pokytis per ateinančius 15 metų, taikant aktyvumo lygio prielaidas (proc. punktai)		
		Aktyvumo lygis kyla per pusę lėčiau nei pastaruosius penkerius metus	Aktyvumo lygio skirtumas tarp Lietuvos ir trijų didžiausio aktyvumo ES šalių sumažėja per pusę	Ankstesnių prielaidų derinys: taikomas didesnis aktyvumo lygio pokytis
15–19	6,9	3,9	22,0	22,0
20–24	59,1	11,7	8,0	11,7
25–29	89,7	-0,6	0,0	0,0
30–34	89,8	0,9	1,2	1,2
35–39	90,2	0,4	1,5	1,5
40–44	90,1	0,6	1,7	1,7
45–49	88,3	1,2	2,3	2,3
50–54	88,3	-1,3	1,0	1,0
55–59	82,3	4,7	1,1	4,7
60–64	54,4	23,5	3,5	23,5
65–69	19,5	9,8	2,6	9,8
70–74	6,5	2,7	4,0	4,0
75–79	5,9	3,3	2,4	3,3

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

D pav. 15–64 m. amžiaus gyventojų skaičius

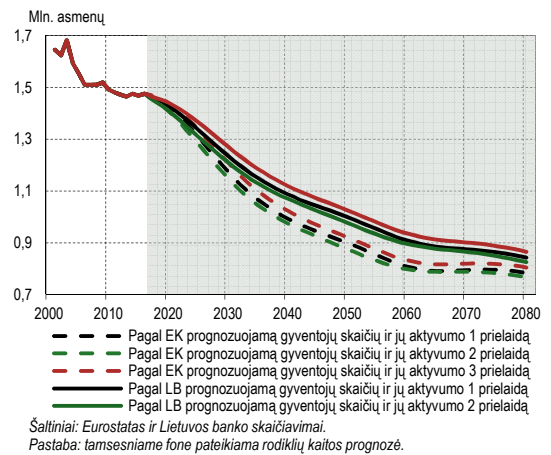


Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: tamsesniame fone pateikiama rodiklių kaitos prognozė.

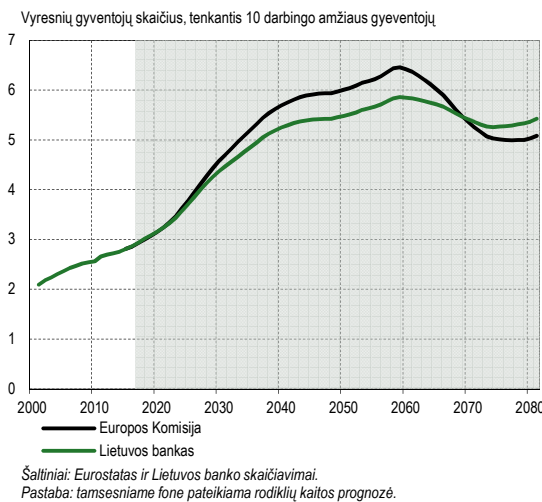
Numatoma, kad iki 2060 m. darbo jėga gana sparčiai mažės, o vėliau jos dydis iš esmės nebesikeis (žr. E pav.). Taikant EK gyventojų skaičiaus prognozę, nustatoma, kad iki 2060 m. darbo jėga sumažės nuo 1,48 mln. iki maždaug 0,81 mln., arba 45 proc. Taikant šio priedo gyventojų skaičiaus prognozę, nustatoma, kad ji sumažės iki maždaug 0,91 mln., arba 38 proc. Taikant skirtingas gyventojų aktyvumo lygio prielaidas nustatomas darbo jėgos sumažėjimas iki 2060 m. skiriasi gana nedaug – tik 2,5 proc. punkto. Sparčiausiai darbo jėga mažės nuo 2023 iki 2034 m. Taikant EK gyventojų skaičiaus prognozę, nustatoma, kad šiuo laikotarpiu darbo jėga kasmet sumažės maždaug 2,0 proc., taikant šio priedo prognozę – maždaug 1,5 proc. Vėliau metinis mažėjimo tempas lėtės ir 2045 m. sudarys 1 proc. (taikant EK gyventojų skaičiaus prognozę) arba 0,8 proc. (taikant šio priedo prognozę).

E pav. Darbo jėga

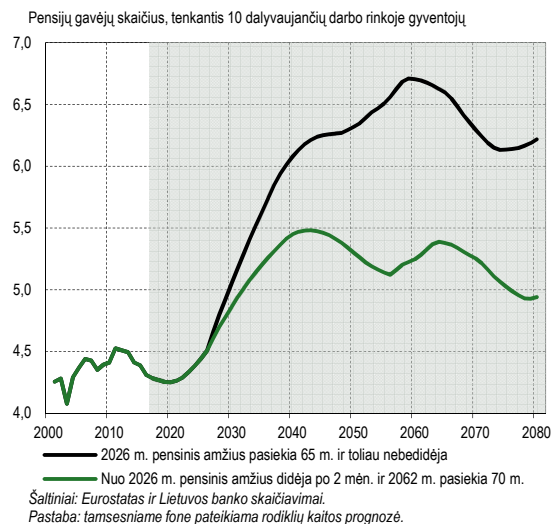


Vyresnio ir darbingo amžiaus⁹ gyventojų skaičiaus santykis (angl. *old-age dependency ratio*) rodo, kiek vyresnių asmenų turi išlaikyti dešimt darbingo amžiaus gyventojų. Prognozuojama, kad iki 2060 m. šis santykis didės, t. y. darbingo amžiaus gyventojams teks išlaikyti vis daugiau vyresnių gyventojų (žr. F pav.). EK prognozuoja, kad jis išaugs daugiau nei dvigubai, t. y. nuo 2,9 iki 6,4, o pagal šio priedo prognozę jis padidės iki 5,9. Vis dėlto šis rodiklis nevisiškai tiksliai parodo valstybės finansų ir pensijų sistemai tenkančią našą. Jis grindžiamas prielaida, kad tiek darbo rinkoje dalyvaujančių darbingo amžiaus gyventojų dalis, tiek pensinis amžius nekinta.

F pav. Darbingo ir vyresnio amžiaus gyventojų skaičiaus santykis



G pav. Pensijų gavėjų skaičiaus ir darbo jėgos santykis



Tikslesnis rodiklis yra pensijų gavėjų ir darbo jėgos santykis. Šis santykis iki 2016 m. buvo gana pastovus ir sudarė apie 4,3 – tiek gavėjų teko dešimčiai darbo rinkoje dalyvaujančių gyventojų (žr. G pav.). Santykį stabilizuoti padėjo tiek nuo 2001 m. ilginamas pensinis amžius, tiek kylantis gyventojų aktyvumo lygis. Vis dėlto prognozuojama, kad nuo 2020 iki 2040 m. pensijų gavėjų ir darbo jėgos santykis sparčiai didės ir minėto laikotarpio pabaigoje sudarys 6,14 (taikoma šio priedo gyventojų skaičiaus prognozė ir trečioji aktyvumo lygio prielaida). Vėlesniais metais šis santykis bus gana pastovus. Šie skaičiavimai remiasi prielaida, kad iki 2026 m. pensinis amžius pasiekia 65 m. ir toliau nebedidėja. Jeigu nuo 2026 m. pensinis amžius kasmet būtų didinamas po 2 mėn., kol pasiektų 70 m. (tai įvyktų 2056 m.), pensijų gavėjų ir darbo jėgos santykis iki 2040 m. padidėtų gerokai mažiau – iki 5,4, o vėliau būtų gana stabilus.

⁹ Darbingas yra 15–64 m. amžiaus, vyresnis – 65 m. ar daugiau metų turintis asmuo.